

Відзив офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора Вихруща Анатолія Володимировича на дисертацію Піддячого Миколи Івановича «Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 - теорія та методика трудового навчання

Аналіз вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки дозволяє зробити висновок, що проблема профільного навчання стає пріоритетною. Більше того спроби реформування системи народної освіти в Україні упродовж останніх років, ще більше загострюють питання диференціації навчання в старших класах. Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає сумніву.

Дисертант насамперед звертає увагу на стан профільної підготовки старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів до професійної діяльності та методологічні основи модернізації профільно-технологічної освіти. З'ясовує теоретичні засади створення профільно-центричної системи технологічної освіти, сприятливої для підготовки старшокласників до регіонального ринку праці, теоретично обґрунтовує систему орієнтації учнів на професійну діяльність пропонує модель системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом.

Система підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом розглядається як взаємопов'язані і взаємообумовлені суб'єктно - діяльнісні, структурні та функціональні складові. Суб'єктно - діяльнісні складові такої підготовки зумовлені: закономірностями діяльності учня й педагога; мотиваційними чинниками неперервного учіння; рефлексією, розвитком, активністю учня; спілкуванням, взаємодією і співробітництвом між суб'єктами навчання; результатами підготовки. Структурні складові такої підготовки уособлюють: цілі, принципи, зміст, методи і форми підготовки до професійної діяльності; навчально-методичний комплекс дисциплін; способи контролю та корекції

знань, умінь і навичок учнів; засоби педагогічної комунікації та засоби організації зворотних зв'язків у навчально-виховному середовищі. Функціональні складові включають: гностичну, проектувальну, інтегративну, конструктивну, комунікативну, колективно - регулятивну спрямованість підготовки суб'єкта учіння до майбутньої професійної діяльності

На думку автора профільно-центрична система теоретичних основ - це сукупність принципів профільної підготовки старшокласників в умовах регіонального середовища, якими зумовлюється розвиток їхніх домінуючих здібностей з урахуванням стану ринку праці.

Методична система профільно-технологічної підготовки - це сукупність взаємодоповнюваних соціальних, організаційних і педагогічних умов підтримки розвитку профільних здібностей старшокласників в умовах регіонального ринку праці.

Система профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності включає три взаємодоповнювані підсистеми: профільно-центричну (методологічну); профорієнтаційну (психодіагностичну); методичну (педагогічну).

Теоретична модель профільно-технологічної підготовки учнів до професійної діяльності передбачає інтелектуальний, мотиваційний, когнітивний і професійно-діяльнісний компоненти, які виявляються в ході реалізації адаптивно-професійного, професійно-розвивального, професійно-продуктивного і професійно-дослідницького етапів профільного навчання.

Практичне значення дослідження полягає в розробці й упровадженні системи підготовки старшокласників до майбутньої професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом, яка відображена: у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та Державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки для старшої школи в освітній галузі «Технологія»: «Соціально-професійне орієнтування на ринку праці»; «Концепції профільного навчання у старшій школі» (2003); розроблених навчально-методичних матеріалах для освітньої галузі «Технологія».

Результати дослідження можуть бути використані у масовій практиці профільно-технологічної підготовки старшокласників до професійної діяльності; процесі професійної підготовки вчителів технологій профільної школи у вищих педагогічних навчальних закладах; системі післядипломної педагогічної освіти.

На основі визначених перспектив розвитку профільної старшої школи зміст і організація навчально-виховного процесу в ній має базуватися на таких підходах: формування в старшокласників вихідних знань і результатів їх застосування; зосередження педагога на здібностях і психофізіологічних можливостях особистості; диференційований підхід у процесі розподілу навчального навантаження; передбачення прогнозованої гнучкості, ґрунтованої на різних типах і рівнях територіально-місцевої автономії (регіону з місцевим самоврядуванням) у рамках загальноприйнятих принципів та стандартів якості; відкритість і доступність для суспільства; наступність у системі безперервної освіти; стимулюванні розвитку здібностей вищого порядку, набуття соціальних, психоемоційних, технологічних, практичних, моторних, художніх та інших умінь; зосередження педагога на прогресивно-виховному оцінюванні; домінування підходів, орієнтованих на активну участь старшокласника, його співпрацю і взаємодію з педагогом; перевага комплексних підходів, які сприяють встановленню зв'язків між теорією та практикою, а також допоможі педагога у застосовуванні знань і вирішенні при цьому певних практико орієнтованих завдань; організація особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу.

Як позитивний факт відзначимо увагу дисертанта до подоланням суперечностей у навчально-виховному процесі, які виявляються між вимогами державних інституцій і суспільства (щодо загальної і профільної освіти школярів) та їх потребами і інтересами. Максимально уникнути цих суперечностей можливо при формуванні нових підходів до визначення структури змісту загальної середньої освіти. В структурі враховується збалансованість особистісних і суспільних інтересів (обов'язкові для всіх вимоги

державного стандарту до загальноосвітньої підготовки учнів (інваріантна складова змісту) і забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти (варіативна складова змісту)). Варіативна складова уможлиблює вибір школярем предметів і курсів, які допоможуть йому долучитися до певних видів практичної діяльності. Дисертант також критично аналізує зміст шкільної природничо-математичної, технологічної і художньо-естетичної освіти щодо їх несучасності, застарілості навчального матеріалу, в той час, коли в європейській і світовій практиці ці напрями профільної школи динамічно розвиваються. Щодо цього слід зауважити, що сучасність загальної і профільної освіти вимірюється не так тим, яку частку у їх змісті посідають новітні досягнення, як тим, як вони сприяють формуванню психологічних, культурологічних, гуманітарних інших цінностей особистості згідно з нинішніми навчально-виховними завданнями загальноосвітньої ланки. Сутністю освіти у даному випадку має бути сформований кінцевий результат на основі шкільного загальноосвітнього і профільного компонента, доступного для учнів і максимально зорієнтованого на практичну реалізацію.

Відзначаємо увагу автора до зарубіжного досвіду. Зокрема модернізація профільної освіти у старшій школі Великої Британії передбачає доступ до якості освіти, відкритість напрямів навчання, орієнтація на завтрашній день, співробітництво навчальних закладів з територіальною громадою.

Особливо актуальною в контексті старшої профільної школи є диференціація за проектною професією, оскільки навчання у ній постійно відбувається паралельно з професійною орієнтацією. Встановлено, що британська система освіти має ранній професійно-проектувальний характер: спрямування учнів середніх і старших шкіл у профільних напрямках, що дає можливість планувати їхній майбутній професійний шлях, орієнтуватись на можливості реалізації задуманих планів, професійних мрій, набувати компетентностей. Поширеною практикою навчання в старших школах професійного профілю стало комбіноване навчання, яке передбачає чергування загальноосвітніх безпрофільних класних занять і роботи на виробництві замість

трудового навчання в майстернях.

У третьому розділі аналізуються провідні тенденції розвитку профорієнтації учнів; психолого-педагогічний аспект підготовки молоді до професійної діяльності; модель системи підготовки старшокласників до майбутньої професійної діяльності; завдання, зміст і структура профінформаційного і профконсультаційного комплексу; формування цінностей особистості відповідно до комплексу професійних вимог; зміст, структура професіографічної діяльності школярів, вибір і використання психолого-педагогічних засобів у її організації; політехнічний підхід у формуванні професійної спрямованості; співпраця системи загальної середньої освіти з соціально-економічними об'єктами в прогнозуванні розвитку професій і професійної траєкторії школярів із врахуванням стану ринку праці; завдання загальноосвітньої ланки; розвиток творчості та професійної самосвідомості старшокласників, їх професійно важливих якостей; уточнення і коригування соціально-професійного статусу.

Технологічний підхід відкриває певні можливості для концептуального та проєкційного освоєння різних аспектів профільної освіти, педагогічної та соціальної дійсності. Його застосування в профільній школі дасть можливість: з більшою ймовірністю передбачати результати навчання і ефективніше керувати навчально-виробничим процесом; на науковій основі аналізувати і систематизувати практичний досвід і його використання; розв'язувати освітні і соціально-виховні проблеми; створювати умови для розвитку учнів; пом'якшувати вплив негативних обставин на учнів; ефективно використовувати ресурси; використовувати адекватні технології для вирішення поточних завдань. Науково обґрунтований і апробований на практиці технологічний підхід у профільній школі може розв'язати значну частку проблем, пов'язаних з „ефективним управлінням навчальним процесом і забезпечить прогнозоване досягненням визначених навчальних завдань”.

Дисертантом здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в

умовах профільного навчання за технологічним напрямом; доведено ефективність запропонованої системи підготовки старшокласників до професійної діяльності; визначено блоки знань, умінь і навичок старшокласників за умови засвоєння і сформування яких вибудовується перцептивний образ фахівця; проаналізовано динаміку рівнів сформованості з усвідомлення сутності проблеми побудови професійної траєкторії та рівні сформованості усвідомлення сутності проблеми підготовки старшокласників до професійної діяльності з урахуванням особистісної і суспільної необхідності; обґрунтована педагогічна доцільність, відображено етапи та методика проведення експериментального дослідження, проаналізовано і узагальнено результати педагогічного експерименту та здійснено перевірку гіпотези дослідження; експериментально підтверджена ефективність моделі підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання та окреслено перспективи розвитку підготовки до професійної діяльності в умовах профільного навчання за рахунок створення відповідних умов для особистісного зростання.

У дисертації здійснено дослідно-експериментальну перевірку ефективності системи підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання за технологічним напрямом; доведено ефективність запропонованої системи підготовки старшокласників до професійної діяльності; визначено блоки знань, умінь і навичок старшокласників за умови засвоєння і сформування яких вибудовується перцептивний образ фахівця; проаналізовано динаміку рівнів сформованості з усвідомлення сутності проблеми побудови професійної траєкторії та рівні сформованості усвідомлення сутності проблеми підготовки старшокласників до професійної діяльності з урахуванням особистісної і суспільної необхідності; обґрунтована педагогічна доцільність, відображено етапи та методика проведення експериментального дослідження, проаналізовано і узагальнено результати педагогічного експерименту та здійснено перевірку гіпотези дослідження; експериментально підтверджена ефективність моделі підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання та окреслено перспективи розвитку підготовки до

професійної діяльності в умовах профільного навчання за рахунок створення відповідних умов для особистісного зростання.

У процесі констатувального експерименту визначались показники оцінювання мотиваційного, когнітивного та професійно-діяльнісного критеріїв ефективності підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання, розроблені професійно спрямовані репродуктивні, логічні і продуктивні завдання для діагностичного контролю готовності до професійної діяльності, завдання різних рівнів складності для самопідготовки.

Аналіз даних показує, що у контрольних групах після проведення: передекспериментального зрізу високий рівень мотивації до неперервного професійного учіння за обраним фахом мають 10,5% учнів, середній 67,1%, низький рівень 22,4%.

Виявлено, що провідною діяльністю є пізнавальна, а центральним новоутворенням - професійне самовизначення і формування світогляду. Цей віковий період припадає на навчання учнів 10-12 класів загальноосвітньої ланки і має три фази входження в референтну для його спільноту - адаптація, індивідуалізація й інтеграція, в яких відбувається.

У процесі дослідження доведено, що лише теоретичних знань і інтелектуальних умінь, які формуються в профільній школі, навіть глибоких і системних за своїм змістом, значно не достатньо для формування професійно спрямованої, грамотної особистості на будь-якому етапі її розвитку. Необхідною умовою формування її наступного рівня професійності як системного новоутворення є вироблення умінь і навичок застосування здобутих знань у навчально-виробничій, практичній і дослідницькій діяльності, характерною ознакою якої є особиста та суспільна її значущість. Встановлено, що підготовка учнів до свідомого професійного самовизначення відбувалася за рахунок змін в їхній свідомості, що зумовлювалися розвитком умінь самоаналізу, здатності аналізувати професійну діяльність; накопиченням допрофесійного досвіду, що здобувався засобом професійних проб. У результаті формувалась здатність обирати професію, що відповідає інтересам, можливостям, схильностям, а також

здійснювалось соціально-економічне орієнтування на сучасний ринок праці. Дана здатність розглядалася нами як динамічна характеристика професійного самовизначення, а її вимір давав можливість спрогнозувати успішність адаптації в професії, а самому учню – виявляти відповідність власних можливостей особливостям професійної діяльності.

Відбулися позитивні зміни рівня сформованості показників професійно-діяльнісного критерію ефективності підготовки до професійної діяльності у експериментальних групах щодо контрольних груп. Визначено, що рівень сформованості в експериментальних групах: високий з 7,3% на констатуючому етапі дослідження до 27,2% на формуючому етапі (у контрольних групах -8,1% до 19,3%); середній з 66,1% на констатуючому етапі дослідження до 64,1% на формуючому етапі (у контрольних групах - з 64,3% до 68,1%); низький з 26,6% на констатуючому етапі дослідження до 8,7% на формуючому етапі (у контрольних групах - з 27,6% до 12,6%).

Крім позитивних аспектів, дисертація має певні недоліки:

1. Зміст дещо перевантажений інформацією яка не має безпосереднього відношення до результатів експериментальної роботи. Зокрема це стосується питань професійної орієнтації учнів, які всебічно висвітлені в докторських дисертаціях інших дослідників.

2. Дисертанту необхідно більше уваги звернути на принципову новизну одержаних результатів щодо профільного навчання, можливо з допомогою порівняльних таблиць.

3. Зарубіжний досвід потребує більш поглибленої оцінки з виокремленням, цінних для України ідей.

4. Необхідно глибше розкрити особливості трудової підготовки хлопців і дівчат.

Висловлені зауваження та пропозиції носять здебільшого рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки рецензованого дисертаційного дослідження та одержаних цінних для педагогіки результатів.

Правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження Піддячого Миколи Івановича «Теоретико-методичні засади підготовки старшокласників до професійної діяльності в умовах профільного навчання», є завершеною науковою працею, яка за актуальністю, змістом, одержаними результатами, обсягом і оформлення[^] відповідає вимогам ВАК України про "Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань", що висуваються до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, а автор дослідження заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктор педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 - теорія та методика трудового навчання.

Офіційний опонент,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психологічних
та педагогічних дисциплін
Тернопільського національного
економічного університету

А.В. Вихрущ